

O NEKIM PROBLEMIMA BIVŠE KRAJINE U KNJIZI
D. PAVLIČEVIĆA, NARODNI POKRET 1883. U HRVATSKOJ,
ZAGREB 1980, 394.*Mirko Valentić*

Narodni pokret u Hrvatskoj 1883. ostaje znanstveno neistražen sve do 1958/59. kada je mađarski historičar Lászlo Kátus objavio svoju studiju koristeći se arhivskim izvorima mađarskog porijekla. Ta je studija prevedena 1961. na ruski jezik i tako postala dostupna mnogim historičarima. S knjigom Dragutina Pavličevića dobila je i naša historiografija prvu znanstvenu obradu toga velikog socijalnog pokreta na hrvatskom selu 1883. Autor je uložio golem napor da istraži arhivska vreła i suvremenu štampu, da skrene pozornost na zapažanja suvremenika i manji broj memoarskih tekstova. Radeći na ionako rijetkoj literaturi, koja uglavnom dodiruje ovaj problem a svoje sudove o 1883. zasniva poglavito na novinskim člancima i objavljenim raspravama u Hrvatskom saboru, autor je bio manje kritičan prema već uvriježenom mišljenju o ulozu tzv. »afere« s grbovima u seljačkim nemirima. Ostaje dojam da su zagrebačke demonstracije protiv dvojezičnih grbova, kao povod buni, dobile u kompoziciji knjige prenatraglašeno mjesto s obzirom na to da je pravo poprište nemira bilo selo. Nastojeći da u ocjeni ove knjige izbjegnem generalizaciju, moram odmah dodati da je D. Pavličević bio samo djelomično kritičan prema studiji L. Kátusa. U svakom slučaju opravdane su njegove zamjerke koje se odnose na neke ocjene mađarskog historičara. To su u prvom redu njegova sklonost da u nemirima na selu 1883. vidi veliku ulogu pravaša, zatim da pobunama seljaka prida revolucionarno obilježje. Pavličević je te nedostatke Kátusa uklonio zaključivši da se o presudnom utjecaju Stranke prava na izbijanje i pripremanje bune ne može govoriti, mada je u svom radu i sam dobro uočio neke individualne akcije od strane pojedinih pravaša. Učinio bi još više da je ostao kritičan i prema drugim ocjenama L. Kátusa, koji nije upotrijebio naše izvore, što mu je otežavalo rad.

Baveći se proučavanjem hrvatske i bosansko-hercegovačke povijesti u drugoj polovici XIX st. D. Pavličević je već 1973. objavio svoju prvu studiju o nemirima 1883 (Buna u bivšoj Banskoj krajini 1883, HZ XXV—XXVI, 1972—73). Proširujući temu svog istraživanja on 1977. objavljuje svoju drugu studiju — Seljački nemiri u stubičkom kraju 1883 (HZ, Šidakov zbornik, XXIX—XXX, 1976—77). Ti su radovi bili plod njegova proučavanja čitava pokreta koje je 1976. završilo predajom disertacije a zatim i knjigom što je 1980. izašla u Sveučilišnoj nakladi »Liber«.

Organizirajući svoj tekst konceptijski i kompozicijski u pet većih problematskih cjelina autor je izrazio svoja načelna opredjeljenja prema osnovnim problemima koje ovo djelo pred nas postavlja. U prvom poglavlju, *Prilike u Hrvatskoj prije narodnog pokreta (1873—1883)*, ocrtao je gospodarsko stanje prelaznog razdoblja nastojeći da u historijskoj situaciji Hrvatske 1873—83. utvrdi splet uzroka nemirima 1883. Budući da je upravo prostor bivše Vojne krajine bio poprište najžešćih nemira, nastojao je da napose razmotri prilike u Krajini, ali je to učinio s nedovoljnim uočavanjem nekih problema, što je moralo ostaviti dublji trag na cjelinu teksta.

U zasebnim odjeljcima: *Krajiško pitanje 1881—1883. i Krajiški izbori 1883. i njihove posljedice*, Pavličević nije mogao otkriti uzroke teškoj krizi na krajiškom selu. Drugo načelno pitanje koje ovdje treba postaviti jest: da li uopće postoji »krajiško pitanje« u godinama 1881—83. kao neko posebno pitanje kada znamo da je Krajina razvojačena 1873. i ujedinjena s Hrvatskom 1881. Korijeni seljačkih nemira na teritoriju bivše Banske krajine vremenski su svakako znatno dublji. Njih treba tražiti poglavito u prelaznom razdoblju, za što se, doduše, i Pavličević zalaže, ali u cijelom prelaznom razdoblju. To znači: u analizi krize društva od 1848. do 1903. Da je svoj prikaz historijske situacije u vojničkoj i civilnoj Hrvatskoj započeo s početnim godinama prelaznog razdoblja, otkrio bi da su socijalne napetosti u Vojnoj krajini i Banskoj Hrvatskoj zajednička pojava jednog i drugog nivoa, mada između agrara i agrarnog zakonodavstva, a osobito između kućnih zadruga na obje strane Hrvatske postoje veće razlike. Seljački nemiri u Hrvatskoj i Slavoniji s pobunom krajišnika na pragu prelaznog razdoblja (Banska krajina 1849), zatim s pobunom krajiških vojnika (Milano 1849), a naročito s bunom u Krajini 1871, daju istraživaču bogatu građu za studij uzroka velikim nemirima 1883. Naime, svi ti lokalni nemiri, zajedno s hajdučijom koja kao socijalni bunt i socijalna anarhija potresa Krajinu, imaju svoju završnicu 1883. u prvim zajedničkim i istodobnim nemirima na doskora odvojenom prostoru hrvatskog društva.

U drugom, trećem i četvrtom poglavlju izložen je tok događaja 1883: *Demonstracije u gradovima i odstup bana Pejačevića, Seljački nemiri u Hrvatskom zagorju i Prigorju — Uvođenje izvanrednog stanja u Banskoj Hrvatskoj, Nemiri i seljačke bune u bivšoj Banskoj krajini i drugim krajevima Hrvatske*. Držeći se kronološkog načela autor je najprije izložio događaje u Zagrebu tj. sukob oko mađarskih natpisa i grbova. Zatim govori o sličnim demonstracijama u nekim drugim gradovima Hrvatske, ne objašnjavajući dovoljno motive učesnika — sitnoburžoaskih elemenata i radnika. Još uvijek ostaje otvoreno pitanje: da li su uzrok sukobima u gradovima dvojezični natpisi na grbovima ili su tu prisutni ekonomsko-socijalni razlozi. Drugo pitanje koje se pojavljuje u vezi s ovim poglavljem je konceptijske i kompozicijske naravi. Ono se ogleda u slijedećem zapažanju: autor dobro uočava postojanje gradske komponente pokreta, dajući joj kompozicijski posebno mjesto, ali on ne uspijeva da tu komponentu dovoljno integrira u nemire na selu.

Analizirajući nemire na selu autor se, zbog već spomenutog poglavlja kojim neprirodno presijeca tok svojih zapažanja u prvom poglavlju, još jednom vraća na svoje početne zaključke govoreći taj put nešto opširnije o uzrocima nemira na teritoriju građanske Hrvatske (Hrvatsko zagorje i Prigorje)

i bivše Banske krajine. Tom je prilikom došao do nekih zaključaka koji zasjenjuju uzroke nemira toliko da je o nekim pogrešno prikazanim razvojnim etapama i procesima u Krajini potrebno posebno govoriti.

U zaključnom poglavlju svoje knjige o narodnim nemirima 1883. Pavličević se ne obraća osnovnoj temi svog zadatka, pa prema tome ne uspijeva da u dovoljnoj mjeri izvrši sintetiziranje dviju komponenti pokreta, »seoske i gradske«, u jednu cjelinu. Njegovo zaključno poglavlje glasi: *Rješenje krize oko grbova i povratak ustavnog stanja*.

Veći nedostaci u ovoj knjizi javljaju se upravo u vezi s onim pitanjima iz kojih izviru uzroci seljačkih nemira u bivšoj Banskoj krajini 1883. Nedovoljno kritički obrađena i pogrešno interpretirana krajiška problematika zahtijeva posebne dopune. One obuhvaćaju ovu tematiku: kućna zadruga u Vojnoj krajini, složeno pitanje krajiških šuma i institucija Krajiška imovna općina (dalje: KIO), uloga kapitala Krajiškog investicionog fonda (dalje: KIF), problematika gradnje krajiških željeznica kapitalom KIF-a, uprava u Krajini, te uvjeti ujedinjenja Krajine s Hrvatskom i vrijeme ujedinjenja.

1. Dajući definiciju i deskripciju kućne zadruge autor ne uočava razliku između kućne zadruge u Vojnoj krajini i kućne zadruge u civilnoj Hrvatskoj (34). Najprije nekritički preuzima tvrdnje L. Kátusa o postojanju zadruge »obiteljskog« tipa u Vojnoj krajini, a na kraju se složio s njegovim mišljenjem da je seljaštvo u Krajini živjelo »slobodno povezano u zadrugama obiteljskog tipa« (19). Složit se s Kátusom znači isto što šutke prijeći preko dva agrarna zakonodavstva i dvije različite grupe zakonskih normi koje različito uređuju instituciju zadruge u vojničkom i civilnom dijelu Hrvatske. Zadruga u Krajini je ponajprije ekonomska asocijacija vojničkog tipa koja Monarhiji mora dati, opremiti, hraniti i izdržavati vojsku. Neki autori, uzimajući u obzir posebnu ulogu kućne zadruge u Krajini, vide u njoj i elemente agrarne kooperacije. Zadruga je ovdje socijalna baza vojničkog sustava gdje upravo vojne vlasti još od terezijanskog zakonodavstva uređuju pitanje zadruge i zemlje. Tu je zemlja 1754. carsko leno a 1807. postaje nasljedno carsko leno krajiške kućne zadruge koja se krajišniku više ne može oduzeti, uz uvjet da vrši vojnu službu. Tek posljednji Temeljni zakon Krajine 1850. prepušta zemljište kućnoj zadrugi u potpunu svojimu.

2. Drugo složeno pitanje je dioba zadruga. Polazeći od načela da zadruga mora omogućiti snažnu mobilizaciju Temeljni zakon 1807. zabranjuje svakom članu zadruge bavljenje posebnim gospodarstvom. Nijedan član zadruge ne može sam posjedovati zemlju ili blago. Dioba je dopuštena samo pod strogom kontrolom vojnih vlasti i uz uvjet da svako novonastalo domaćinstvo tj. zadruga zadrži dovoljno zemlje da bi mogla izdržavati najmanje jednog vojnika. Ti se uvjeti bitno ne mijenjaju sve do Austro-ugarske nagodbe 1867, zakona o općoj vojnoj obavezi 1868. i odluke o djelomičnom ukidanju Krajine 1869, dakle do velikih promjena u Monarhiji koje će prokričiti put razvoju i ujedinjenju. Iz zabrane svakom članu krajiške kućne zadruge da se bavi posebnim gospodarstvom izrasta još jedna golema razlika između Vojne krajine i banske Hrvatske. U banskoj Hrvatskoj mogao je svaki član zadruge posjedovati dio zemlje i nešto stoke. Takva zemlja zvala se »osebunjak«, a služila je kao neka vrsta filijale članu zadruge kako bi mu, u povoljnom

trenutku, omogućila da lakše prijeđe iz kućne zadruge na individualno gospodarstvo. Krajina ne poznaje instituciju »osebunjka«. Ovim primjerom ne iscrpljuju se ostale razlike nego se samo potcrtava jedna od većih.

3. Govoreći o uzrocima nemira 1883. Pavličević je problem šuma postavio u jedno od središta svog istraživačkog zadatka, zaključivši da su upravo one bile »osnovni uzrok nezadovoljstvu, prosvjedu, pa i buni« (258). Da bi dokazao spomenutu tvrdnju autor se pozvao na posebno izrađen odjeljak svoje knjige »Šumarstvo i prerada drva«. Tražeći početke nezadovoljstva u Krajini on se zaustavlja na godini 1871. s kojom počinje svoju problematiku šuma. Te godine krajišnicima je navodno oduzeto pravo na šume i pašnjake kojima su se do tada »slobodno« služili. Od 1871. moraju »plaćati nove takse« (48), a sve je to opet bilo učinjeno zato jer su te godine »sve krajiške šume podijeljene u dva dijela« (46); prva je polovica »ostala« seljacima, druga je predana ugarskoj vladi. Osnovni smisao ovako izrečenih zaključaka jest da su krajišnici do 1871. slobodno raspolagali šumama i da im je ta sloboda 1871. prvi put ukinuta, što ugrožava njihova vitalna prava i postaje snažan motiv nezadovoljstva, pa — kako tvrdi Pavličević — i bune. I ovdje je preskočeno nekoliko razvojnih cjelina gdje je čitaoca trebalo upozoriti na odnos vojnih krugova prema šumama, jer je upravo taj odnos nezaobilazan u analizi permanentnog nezadovoljstva krajišnika koje ima svoju dugu tradiciju, mnogo stariju od 1871. Čim su krajiške šume, ti zeleni rudnici Krajine, postale još u XVIII st. predmet trgovine, intervenira vojna vlast stavljajući tu vrstu robe pod svoju kontrolu. Zakon o šumama 1755. nameće krajišnicima prva veća ograničenja; nova sječa šume moguća je samo uz odobrenje pukovnije i »cedulju«. Druga novina su »takse«, osobito za žirenje svinja. Krajišnici još od tada smiju tjerati na žirenje i ispašu samo one svinje koje su namijenjene kućnoj potrebi. Sto godina kasnije novi zakon o šumama (1860) uvodi još veće takse, poglavito za plaćanje »cedulja« (doznaka) za sječju drveta, bez razlike da li je drvo namijenjeno prodaji ili za potrebe kućne zadruge. Prema tome, servitutna prava krajišnika nisu bila neograničena. Drugo pitanje koje također treba objasniti jest kako su 1871. podijeljene šume u Krajini. Najprije, 1871. nikakva polovica šuma nije ostala krajišnicima. Jedna polovica državnih šuma, lošija, data je 1871. krajiškim općinama u »potpuno« vlasništvo. Nešto kasnije (1873) dolazi do okupljanja općinskih šuma u KIO radi boljeg gospodarjenja i uprave s kapitalom, koji će se dobiti od eksploatacije tih šuma i pašnjaka. Takse koje su do tada plaćali eraru plaćaju ubuduće svojoj Imovnoj općini, koja u čitavom sistemu prelaznog oblika tj. od razvojačenja 1873. ima posebnu ulogu. O novčanoj snazi Imovnih općina ovisila je visina općinskog poreza koji najteže pogađa seljake u Krajini, ovisi broj ovrha i dražbi. Prema tome, u analizi te nove gospodarske i novčane asocijacije treba također tražiti uzroke socijalnih napetosti i, dakako, cijelog pokreta na teritoriju bivše Banske krajine. Ako tako postavimo zadatak, onda to više nije samo pitanje šuma nego mnogo više.

4. Prihvatljiva je tvrdnja autora da su »predstavnicima Vojne krajine« nastojali da se »što prije povežu i stvore svoj kapital za izgradnju željeznice koja bi odgovarala hrvatskim interesima«. Ali, ni u kojem slučaju nije prihvatljiv zaključak koji je izveo iz spomenute tvrdnje: »Tako je nastao Kraji-

ški investicijski fond« (50). Na pomolu je još jedna grupa pogrešne interpretacije krajiške problematike koja može zbuniti čitaoca. Riječ je o nekoliko stvari. Najprije, nastojanje krajišnika da stvore svoju novčanu instituciju nije isto što i stvaranje KIF-a. Institucija koju su naumili stvoriti krajišnici, osnivačka skupština održana u Sisku 25. srpnja 1869, jest, mada ni u njoj nisu sami, »Krajiški konzorcij za eksploataciju šuma i gradnju saobraćajnica«. Krajiški investicioni fond je nešto drugo. Njega su zamislili vojni krugovi u Beču, dobivši 28. XII 1869. i pristanak Mađara za njegovo osnivanje. Za njegov početni kapital odobrena je prodaja 30.000 jutara hrastove šume u brodskoj i petrovaradinskoj pukovniji, najbolje evropske kvalitete. Šume su prodane 1872. za 33.300.000 forinti. Ovom kapitalu KIF-a treba dodati još 15.000.000 forinti za šume, također određene za prodaju, u ogulinskoj i otočanskoj pukovniji. Prema tome, neodrživa je i dodatna tvrdnja prema kojoj u KIF ulazi »neznan dio sredstava« (48). KIF i KIO zajedno s problematikom šuma nisu dobili odgovarajuće mjesto u analizi narodnog pokreta 1883. u bivšoj Banskoj krajini, a tu analizu nije moguće provesti bez dobrog poznavanja problematike ovih dviju institucija.

5. Rasprave o gradnji krajiške željeznice, zajedno s raspravama o krajiškom kapitalu u KIF-u, stvarale su brojne političke napetosti u Krajini, dovele do pada Mollinaryja, bile jedan od glavnih razloga Mažuraniću da podnese ostavku na banskoj časti. Zbog toga je metodološki dobro da se pitanje krajiških željeznica pojavljuje i na stranicama ove knjige. Međutim, i ovdje treba dati neke dopune koje bolje objašnjavaju pojavu tog problema. Tako, na primjer, plan za vezu između Zemuna i Rijeke — koji se, kako dobro autor primjećuje, često naziva i krajiška željeznica — nije načinjen »još 1864« (50). Ovo »još«, ako se već želi govoriti o počecima, treba pomaknuti svakako dosta unatrag. Zašto? Privredni i politički krugovi Hrvatske već 1856. raspravljaju o izgradnji željeznice koja bi povezala Zemun s lukama u Senju i Rijeci. U građevinskoj direkciji ogulinske pukovnije izrađen je 26. III 1857. prvi projekt, bez studije terena; njegov sastavljač bio je krajiški kapetan Antun Ratković. Dilema, kako stići do mora iz Ogulina, riješena je relacijom: Ogulin—Novi. Iz Novog bi jedan odvojak išao u Senj, a drugi do Rijeke. Ta krajiška željeznica ne bi vodila preko Gorskog kotara, već bi se od Ogulina provlačila preko Kapele i Drežnice prema moru. Poznati stručnjak za gradnju željezničkih pruga Achilles Clavel je 1864. izradio njen projekt sa studijom terena i lijepim nacrtima položaja željezničkih stanica u Novom, Senju, Kraljevici i Rijeci.

Preuzimajući neke ocjene Kátusa, Pavličević zaključuje da je ugarski ministar financija Szápary 1880. odbio da KIF-u dodijeli kredit za gradnju zemunsko-riječke željeznice. Ovako izrečena tvrdnja ništa ne govori, a može kod čitaoca stvoriti dojam da se na gradnji željeznice Zemun—Rijeka do 1880. nije ništa uradilo. Da bi čitalac dobio bar malo jasniju sliku o problematici gradnje krajiške željeznice, trebalo je najprije objasniti da 1877. dolazi do njenog radikalnog prekrajanja, unatoč otporu hrvatskih krugova i Mollinaryjevoj demonstrativnoj ostavci, da je jedinstven projekt podijeljen u nekoliko zasebnih prometnih jedinica od kojih je na prvom mjestu bila pruga Brod—Vinkovci—Dalj, zatim Brod—Sisak i Vinkovci—Zemun. Redoslijed je

veoma važan, jer označava, zapravo, redosljed gradnje. Pišući u Beč, u ožujku 1880, Filipović javlja da su radovi na pruzi Brod—Vinkovci—Dalj završeni. Očekuje se početak gradnje druge dionice: Brod—Sisak. I upravo tu nastaje osnovno pitanje: da li se gradnja daljnje dionice Brod—Sisak uklapa, već tada, u prometne planove peštanskih privrednih krugova, ili se Hrvatska, još jednom, mora »malo strpjeti«. Mađarima je 1880. s novom željeznicom preko Dalja, Vinkovaca i Broda otvoren put do Bosne, a 1873. spojili su Rijeku s Peštom. Prema tome, Pešta je 1880. ispunila prometne ambicije svoje privrede prema moru i Bosni, a težište daljnje gradnje pruge prenosi na spajanje Pešte sa Srbijom i Turskom preko Petrovaradina, Mitrovice i Zemuna.

6. Stojeći najvjerojatnije pod utjecajem pravaške štampe iz 1883. autor je o upravi u Vojnoj krajini i tadašnjim porezima napisao takve pohvale da ih ni najblaža kritika ne bi mogla prešutjeti. Taj dio teksta glasi: »U Vojnoj krajini bili su *naviknuti* na jednostavnu, praktičnu i jeftinu (!; M. V.) vojničku upravu bez biljega, pismenih predstavki, bez gubljenja vremena, novca, pretjeranog parničenja i administriranja. Uvođenje skupe, *glomazne* (potc. M. V.) i često neefikasne i podmitljive građanske uprave ogorčavalo je mahom nepismeno seljaštvo koje je moralo sve molbe i uroke obavljati pismenim putem i uz znatne takse. Nova uprava zahtijevala je i znatno povećane troškove, pa su za njeno održavanje uvođeni *novi prirezi* (potc. M. V.) koji su ponegdje iznosili 200% državnih poreza. Zbog toga se nezadovoljstvo s administracijom nužno povezuje s novim porezima i prirezima, a sve to zajedno s novom, ugarskom upravom koja je te mjere i reforme, protivno Nagodbi, provodila putem organa autonomne hrvatske zemaljske vlade« (258). Na autora, nedvojbeno, utječu napisi u suvremenoj pravaškoj štampi; njih pišu političari kojima je on povjervovao.

Na vojničku upravu koja se još 1862. nije mogla odreći batine za mnoge prekršaje, tvrdeći da je ljeskovača jeftinija od kazne zatvora, nikad se naš krajišnik nije mogao »naviknuti«. Pojmovi iz svakodnevnog života puni sadržaja, kao što su »raport« i »disciplinar«, dugo će živjeti u Krajini kao kolektivno sjećanje na »soldatsku« zemlju i poslije razvojačenja 1873. Problem »glomazne« uprave, u smislu velikog broja činovnika, nije postojao. Ali, postoji nešto što je, veće od broja koji Pavličević spominje — riječ je, dakako, o porezima. Porezno opterećenje stanovništva, pisao je 1880. novi zapovjednik Krajine general Filipović, raslo je u postotku koji se ne može usporediti ni s jednom zemljom Monarhije. Od razvojačenja 1873. do 1877. poraslo je čak za 270%. Najteže stanje bilo je u okruzima bivše Karlovačke i Banske krajine. Sva očekivanja vojnih krugova vezana uz novu instituciju KIO nisu se ispunila. Osnovna je namjera bečko-peštanskih krugova bila: predati krajiškim općinama polovicu državnih šuma da bi se dohociama iz te privrede pokrio deficit odnosno cijena općinske i kotarske uprave, te sufinancirali ostali troškovi općine, u prvom redu plaćanje osnovnog školstva. Stalan budžetski deficit u ovom dijelu Krajine nije mogao reproducirati, kako to sugerira autor, glomaznu administraciju. U krajiškim općinama još 1879. radi — prema svjedočanstvu Filipovića — samo jedan činovnik, općinski bilježnik, vodeći sve upravne i financijske poslove. Prema tome, kada je riječ o upravi i njenom utjecaju na krizu društva i uzroke bune, treba postaviti pitanje: nije li neprovedba tajnih dioba kućnih zadruga zapela upravo

na malobrojnosti činovnika i siromaštvu kotarske uprave da organizira efikas-niju gruntovnu i geometarsku službu? Da je autor krenuo u tom pravcu, mo-gao je dati više novih podataka, drugačije osvjetljujući krizu prelaznog razdob-lja.

Preostaju još neke primjedbe kako bi se porezno pitanje moglo cjelovitije analizirati. Pretjerano veliku razliku između općinskih prihoda i rashoda po-krivaju općine pasivnih dijelova Krajine, tj. dijelova gdje 1883. dolazi do bune, trošeći svu akumulaciju od tzv. općinske potrošarine, poreza koji se plaćao na potrošnju pića i mesa. Nevolje općinskog budžeta u Krajini bile su općenito veće nego općina u banskoj Hrvatskoj zbog znatno niže potrošarine. Da bismo dobili cjelovitiji uvid u strukturu općinskog budžeta, treba upozoriti da visina potrošarine iznosi, obično, 1/3 od ukupne mase direktnih poreza. Uz državni i općinski porez te spomenutu potrošarinu sve općine bivše Krajine plaćaju još tzv. školski porez. On iznosi 20% od ukupnog iznosa općinskog poreza, a daje se za izdržavanje općinskih škola.

7. U ovoj knjizi postoji još jedno mjesto gdje je u samo nekoliko rečenica izrečeno više faktografskih i problematskih dezinformacija. Pozivajući se još jednom na pravaški tisak, Pavličević raspravlja o problematici ujedinjenja, koje 1880. ulazi u završnu fazu. On na sebi svojstven način konstatira da su tri pitanja bila sporna: »prvo, broj hrvatskih zastupnika u zajedničkom saboru u Pešti; drugo, izborni red za Krajinu i način provođenja izbora i, treće, nov-čani udio Krajine u zajedničkim poslovima« (89). Prvo pitanje riješeno je, zaklju-čuje Pavličević, 1881, drugo 1883, a treće tek 1888; čitava Krajina utjelovljena je, po njemu, s Hrvatskom tek 1888, »dakle u doba kada je Khuen Héderváry već dobrano pacificirao Hrvatsku« (89).

Prvo pitanje doista postoji. Ali, autor ga je mogao, zbog njegovog odjeka u političkom životu zemlje tj. zbog revizije nagodbe na koju Hrvatska mora pristati ako želi provesti ujedinjenje, s razlogom jače ugraditi u uzroke nemira 1883. Drugo pitanje zapravo ne postoji i uopće ne zadire u problematiku uje-dinjenja. Treće pitanje postoji, ali ne kao problem novčanog udjela Krajine »u zajedničkim poslovima«. To je pitanje riješeno u austro-ugarskim pregovo-rima 1870. kada je, zbog povećanja teritorija Ugarske proširenjem na Varaž-dinsku krajinu i gradove Senj, Vojni Sisak i teritorij stare žumberačke kape-tanije, izmijenjena postojeća kvota Ugarske utvrđena 1867/8. Nova kvota Ugarske porasla je 1870. s postojećih 30% na 30,4/10 doprinosa za pokriće za-jedničkih poslova Monarhije. Već tom prilikom utvrdile su delegacije novu visi-nu povećanja ugarske kvote za preostali dio Krajine, a za vrijeme kada će i taj dio jednom biti prepušten Ugarskoj. Za preostali dio Krajine utvrđeno je povećanje ugarske kvote za daljnjih 1,6/10%. Prema tome, ukupno povećanje ugarske kvote za krajiški teritorij bilo je 2%. Zbog toga je nova kvota Ugar-ske porasla od 30% na 32%, dok je kvota Austrije umanjena od 70% na 68% doprinosa. Dakle, novčani udio za Krajinu u zajedničkim poslovima nije utvrđen 1880. ili 1881, nego 1870. Rasprava koja je 1880/81. vođena iz oblasti financija bila je budžetsko pitanje. Ugarska vlada je, tvrdeći da krajiška privreda ne može pokriti svoje rashode, primorala hrvatsku delegaciju da pristane na godišnji paušal za Krajinu od 2,100.000 guldena s kojima mora pokriti troškove

autonomne uprave na bivšem krajiškom teritoriju. Raspravljajući o toj problematici Pavličević bi više učinio da je razmatrao posljedice takvog zaključka, jer on znači da će ubuduće, sve do 1888, dohoci Krajine ulaziti u državnu blagajnu Ugarske, od kuda će ona, Hrvatska, primati paušal. To je ponavljanje rješenja koje je 1868. bilo nametnuto banskoj Hrvatskoj.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.